

LJUBA
ARNAUTOVIĆ
LIPANJSKI
SNIJEG

LEYKAM
international

LJUBA ARNAUTOVIĆ
LIPANJSKI SNIJEG

Zagreb, 2022.

LJUBA ARNAUTOVIĆ
LIPANJSKI SNIJEG

roman

S njemačkoga prevela
Slavija Kabić

LEYKAM international

NAKLADNIK
Leykam international d.o.o., Ilica 42, HR-10000 Zagreb
www.leykam-international.hr

ZA NAKLADNIKA
Jürgen Ehgartner

UREDNICIA
Eugenia Ehgartner

PRIJEVOD S NJEMAČKOGA I POGOVOR
Slavija Kabić

LEKTURA I KOREKTURA
Neli Mindoljević

© 2022 Leykam international d.o.o., Zagreb
Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati, fotokopirati
ni na bilo koji drugi način reproducirati bez
nakladnikova pismenog dopuštenja.

Naslov originala: „Junischnee”.
© 2021 Paul Zsolnay Verlag Ges.m.b.H., Wien

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske.

Gefördert durch das Bundesministerium Kunst, Kultur,
öffentlicher Dienst und Sport Österreich.

ISBN 978-953-340-140-9

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i
sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001130065.

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNICI
L.A. Ring, Sønnen Ole kigger ud af vinduet (1930.)
©Villy Fink Isaksen, Randers Museum of Art

Fotografije u knjizi vlasništvo su Ljube Arnautović
i objavljene su uz njezino dopuštenje
na čemu joj zahvaljujemo.

Mojoj sestri Larisi

1

Anastazija nema obrve. A s 32 godine nema još ni supruga. Zar joj nijedan ne treba? Zar nijednog neće imati? Zato jer nema obrve? Jer je prvorodena kći?

A objašnjenje je jednostavno. Onaj koji je njoj suđen, tek mora postati muškarcem.

Kad vidi svojega budućeg prvi put, njoj je petnaest godina, a on je dječarac kojeg su poslali u dućan pored crkve. To mu je prvi put. Maloljetna Anastazija stoji za tezgom kad petogodišnjak ulazi u dućan bez prozora kako bi kupio svijeće i jednu haringu iz bačve. Za leđima mu svjetlost s ulice, on, obraza rumenih od uzbuđenja, drži kovanicu u znojnoj, stisnutoj šaci na prsima. Anastazija umata ostatak novca u rupčić da mu se ne izgubi. Taj će joj rupčić on vratiti 1927. godine kad njoj budu 32, a njemu 22 godine i kad je naposljetku može zaprositi. Sad ona mališanu sklanja svjetloplavi pramen s čela i pita ga kako se zove. On zauzima uspravan stav: „Fjodor Nikolajevič Bočarov”, izrecitira glasno i ozbiljno svoje puno ime i odlazi. Ona se smiješi za njim i mrmlja: „Fjodor. Feđa. Fečka.”

Dućan pripada Anastazijinu ujaku, jednom bratu njezine majke. Obitelj je velika, ali djevojka i njezini roditelji nemaju kontakt s većinom članova obitelji. Anastazijina majka Jevgenija živi bez očeva blagoslova jer je protiv njegove volje ušla u neprikladnu vezu.

Jevgenijina obitelj slovi za dobrostojeću. Grad Kursk, u kojem su već generacijama starosjedioci, nalazi se na plodnom području s crnicom*, duboko u ruskoj provinciji. Moskva je udaljena više od pet stotina kilometara, na sjeveru. Na jugu nije daleko do Ukrajine. Jezik žitelja već je time obojen, samoglasnici su rastegnuti, a suglasnici meki.

Među Jevgenijinim precima ima upravitelja kneževskih imanja, popova, nekoliko učitelja, nižih i srednjih službenika, jedan vojni liječnik te čak i odvjetnik. Obrazovanje se drži ključem za dobar položaj u društvu pa se djeci odrana govori da je težnja za tim važnija od smisla života. Jevgenijin otac, Anastazijin djed, izučavao je od mladosti posao svojih predaka i naposljetku preuzeo ured za trgovinu drvom svojga oca kako bi ga poslije prenio na najstarijeg sina. Prvorođeno dijete, Jevgenija, ne igra – kao ni njezine

* Crnica, crnozem ili černožem (rus. чернозём) zonalni je tip zemljišta koji je razvijen na lesnoj podlozi. Nastaje pod utjecajem stepske i kontinentalne klime. Tijekom jeseni i oštre zime, kada je raspadanje organskih tvari svedeno na minimum, dolazi do nagomilavanja humusa. Iz tog je razloga crnica vrlo plodno tlo. – Nap. prev.

sestre – nikakvu ulogu u tom lancu. Prvi sin nasljeđuje trgovinu drvom, drugi oba dućana. Prvi dućan, u centru grada, nudi asortiman za koji se zanima gradska klijentela. Sasvim je drukčije s manjim dućanom u donjem, seoskom dijelu grada. Doduše, i ovaj okrug pripada gradskom području, ali on je sve drugo osim gradski. To vjerojatno ovisi o zemljopisnim datostima. Područje omeđuju dvije rijeke, koje ga svake godine poplave. Ljudi žive u običnim drvenim kućama koje su poredane duž prašnjava kolosiječnog puta. Prehranjuju se dobrim dijelom od svojih uskih vrtova koji se nalaze iza kuća i protežu se sve do jedne od rijeka. Bilo je mudro ovdje otvoriti dućan. Put u gornji grad širok je, ceste se često ne mogu koristiti. Za vrijeme svakogodišnjih proljetnih poplava život miruje, susjedima se u posjet ide čamcima i gleda se u vodu koja ponire u tlo. Poplava je uvijek dobrodošla, i ako jednom izostane, ljudi su zabrinuti za dobar urod vrtova.

Gore se za to vrijeme sagradilo pravi grad sa željezničkim kolodvorom, postavljene su tračnice i po njima je tekao napredak, dovezio se građevinski materijal za tvornice i više škole. Novo doba prohujalo je donjim gradom, njegove drvene kolibe još su se dublje ukopavale u smeđu zemlju, dok se gore miješao asfalt i salijevale se ulice na kojima su izrastale sive kamene kuće. Sve su se novine odigravale u gornjem gradu. Dugo su ljudi u donjem gradu bili bez struje, vodovoda

i kanalizacije. Oni koji su se u gornji grad uspinjali učenjem i radom sa sobom su donosili priče nad kojima su stari u nevjerici kimali glavom. Sa svakom su godinom mladi sve više okretali glavu od blata, vodenih crpki i poljskih zahoda i tražili udobnost novoga doba. Ženili su se i udavali „prema gore”, a na dan svadbe selili su se u kameni grad.

Ali ne i Jevgenija, najstarija kći u obitelji. Ona se još kao učenica bila zaljubila u momka čija obitelj nije imala sredstava – ili barem ambicije – za uspon. Išla je za svojim zaručnikom nadalje – zemljopisno i društveno.

Imetak, do kojeg je Jevgenijina obitelj naraštajima dolazila, trebalo je bezuvjetno očuvati, ako je moguće, i umnožiti. To se moglo ostvariti samo dobrim partijama. Uložilo se u petero djece i djevojčicama se omogućilo dobro obrazovanje. Ta se investicija morala isplatiti. Izlazak iz obitelji njegove najstarije razočarao je oca. On se gotovo kaje što je bio zaposlio te kućne učitelje s njihovim pomodnim idejama. Pa i on sam vjerovao je u napredak, u tehniku i njezina postignuća, i u oslobođenje ljudi od zlopaćenja, gluposti i ropstva. Ako i nije ništa držao do prevrata, koji su uvijek iznova obznanjivali letci u optjecaju, ipak bi ga se dojmilo oduševljenje ponekom novom idejom koju su ti redci najavljivali. Poslije bi se javile sumnje. Možda vrijeme još nije bilo zrelo za to? Možda se nije trebao izložiti riziku, možda je svoje kćeri trebao ipak odgajati po

starom običaju? Kod mladih, tako je naumio, bit će stroži, nada se da još nije prekasno.

Nije se htio odlučiti za to da unatoč svojem gor-
kom razočaranju zbog njezine neposlušnosti prokune
prvorodenu kćer. To bi pogodilo i sljedeći naraštaj i to
mu se ipak učinilo nerazmjerno okrutnim. I tako je
on s uskratom svojeg blagoslova riješio stvar. Dopušta
da mu žena i nadalje održava kontakt s Jevgenijom,
samo njih dvoje o tome više ne razmjenjuju ni jednu
riječ. Dopušta i da njegova unuka Anastazija pomaže
u dućanu njegova sina. Nikad ne upućuje ni riječ dje-
vojci, ali skrivečki promatra Anastaziju iz daljine, traži i
otkriva sličnosti. Sviđa mu se njezino uspravno držanje
i njezina suzdržana ozbiljnost.

Kad Anastazija upozna malog Fjodora, svojega bu-
dućeg supruga, ona već četiri godine nekoliko poslije-
podneva u tjednu stoji u dućanu svojeg ujaka nakon
što je s jedanaest godina, poslije petog razreda, završila
osnovnu školu – nema govora o kućnim učiteljima kao
kod njezinih sestrični i bratića. Preostalo vrijeme brine
se o mlađoj braći i sestrama tako da se njezina majka
Jevgenija može posvetiti pranju rublja strane gospode u
gornjem gradu, nužnom izvoru prihoda u obitelji otkad
se dogodila nesreća.

Grede i opeke leže naslagane u vrtu, pomagači iz
susjedstva već su naručeni i određen je dan kad se treba
početi s gradnjom kuće. Jevgenija je trudna s trećim

djetetom, kad njezin muž doživi nesreću na radu zbog koje mu jedna noga ostaje ukočenom. Otada više ne može obavljati svoj posao stolara pa prihvaća poduku kod jednoga krznara i radi kao njegov šegrt. Žena i djeca moraju doživjeti to kako jedan čovjek pred njihovim očima postaje netko drugi. Njegova namjera da se dokaže svojem tastu ne uspijeva, bolovi u nozi ponekad su neizdrživi. Od ambiciozna ali blaga čovjeka postaje netko tko često galami i odnosi se grubo prema stvarima, poslije i prema ljudima. Alkohol može donekle ublažiti bolove i uništen ponos. Tast nije pogriješio, a Jevgenija na kraju ima četvero djece, ali više nema ni obitelji ni ljubavi.

Tako ostaje samo majušna kućica u kojoj mora živjeti njezina sve veća obitelj. Kućica ima jedan jedini prostor u obliku slova L, u kojem se kuha, pere, spava i svadla. Ponekad u posjet dođe Jevgenijina majka, Anastazijina baka, ona je jako sklona svojoj najstarijoj unuci. Obje povezuje jedna zajednička crta. Kad Anastaziji bude osam godina, baka prvi put govori o jednoj posebnosti. I o urođenom znaku, dokazu. Biljegu, koji priroda utiskuje određenim ženama, koje su opremljene ovim urođenim darom. Kod nje same to je dlakavi madež u obliku polumjeseca na lopatici. Njezina kći Jevgenija ima rascijepljenu ušnu resicu. A njoj, unuci Anastaziji, nedostajale su obrve. „Ti si prva kći prve kćeri prve

kćeri, ti si vitica u lancu, ti imaš sposobnosti. Shvatit ćeš to poslije.”

Anastazija počinje promatrati svoju majku. Tek sad opaža mali nedostatak o kojem je govorila baka. Jevgenija ga zna vješto sakriti kosom i maramom na glavi. Susjede dolaze u predvorje kuće i šapuću: pozivaju je kod bolesnih krava ili pataka koje gube perje. Donose joj dojenčad kojima pupak nikako da zaraste ili djecu s bradavicama na stopalima. Jevgenija mrmlja određene riječi. Bradavice nestaju, pupak zaraste, patkama raste perje, a krava opet daje mlijeko. Nije dopušteno uzimati novac za ove usluge, ali susjede donose komad kolača, kupicu šećera ili tkaninu za pregaču. Šapuću, ali zašute čim djevojka dođe na udaljenost da može čuti što govore. Kad se jednog dana Anastazija usudi majci postaviti pitanje, Jevgenija samo mrzovoljno sliježe ramenima i ide za poslom.

Dok Sunce zalazi, žene iz četvrti sjede na klupama ispred svojih kuća i čekaju da dan prođe. Šute do mile volje dok se svjetlost i zvukovi oko njih ne promijene. Tada počnu razgovarati. Je li mladi Fjodor možda samo stoga odabrao svoj zanat kako bi bio u blizini ove krhke djevojke? Govore kako je očito da s njom nešto nije u redu. Jednako kao ni s njezinom majkom Jevgenijom (kako li je samo mogla biti tako nepraktična i udati se tako nepovoljno?), ljudima ni s Anastazijom nije

ugodno. Na što li je ona ponosna? Kako li samo tako silno uspravno stoji u polumračnom dućanu, ali i odbojno, a ipak na neki način zrači. Mora da vjeruje da je i ona jedna takva. Jedna, koju u selu trebaju, ali koje se ljudi istodobno i plaše. Nitko joj se ne usuđuje približiti više nego što je nužno.

2

Ni Fjodor, rođen 1903. godine, ne smije dugo ostati dijete. Njegovi su roditelji siromašni, i on od malih nogu, kao stariji od dvaju sinova, mora pomagati u vrtu, koji se ponajviše koristi za sadnju krumpira i kupusa. Pomaže i u staji – čak i kad u toj staji nema ni krave, samo su jedna koza, nekoliko zečeva i malo jato kokoši smještene u njoj. S devet godina šalju ga u školu jer dječak već treba znati čitati, pisati i računati. Poslije nastave i za vrijeme praznika on još marljivije radi s drugima kod kuće.

Njegov je otac Nikolaj krovopokrivač po zanimanju. Pritom on ovisi o statusu narudžbe i vremenu. Ne može uvijek donijeti kući dostatnu plaću. Ponekad četveročlana obitelj mora za tjedan dana izići na kraj s jednom nadnicom.

Čim je Fjodor navršio dvanaest godina, njegovo se obrazovanje nakon tri razreda drži dovoljnim. Mlađi brat sad preuzima staju i vrt, a Nikolaj uzima Fjodora sa sobom na gradilišta. Tako će on izučiti zanat svojeg oca, bez svjedodžbe o završenu obrtu, bez ispita za obrtničkog pomoćnika, bez majstorske svjedodžbe.

Da je momak oduševljen mehanikom i da sanja o tome kako će popravljati bicikle ili čak izumiti nove strojeve za poljske radove, nikoga ne zanima. S četrnaest godina on zarađuje upola manje od svojeg oca. Kad mu je sedamnaest godina, zemljom hara građanski rat koji će se poslije nazvati revolucijom. Za rat je Nikolaj prestar, a oba sina premladi. Kuće su uništene, krovovi oštećeni – unatoč tomu otac je bez posla, a s njim i sin.

Fjodor dobiva prvo namještenje u ogromnom mlinu za mljevenje žita, koji je dotad pripadao nekom tvorničaru, a sad je stavljen pod državnu upravu.

Potom slijedi razdoblje „Nove ekonomske politike”, koja tolerira privatno vlasništvo i slobodna zanimanja, i Fjodor se osamostaljuje. Sa svojim ocem i još dvojicom obrtnika formira brigadu. Jedan od njih uvijek ima narudžbu u ruci. Ozračje novog početka obećava mladiću pristojnu egzistenciju. Ipak, nakon samo četiri godine muškarcima je naređeno da se vrate u tvornice ili u kolhoze.* Fjodor se vraća u mlin, kao nekvalificirani radnik. Predradnik prepoznaje vještinu njegovih ruku i njegovu znatiželju vezanu za strojeve i obučava ga u radionici za preciznog mehaničara. Uskoro ga postavlja za kvalificiranog, ne više za pomoćnog radnika. Fjodor će sad uskoro moći isprobiti Anastaziju.

* Akronim (rus. коллективное хозяйство: kolektivno gospodarstvo) za oblik kooperativnog, zadružnog gospodarstva u poljoprivredi, kakav je uspostavila sovjetska vlast u doba SSSR-a. – Nap. prev.

Godine 1922. zemlja je postala novom državom i zove se Sovjetski Savez.* Godine 1924. umire vođa revolucije, a godinu poslije Fjodorov mentor s cijelom svojom obitelji biva preseljen. Radilo se o Kazahstanu – Fjodor nikad više nije ništa čuo o njemu. On sam opet mora „u brašno”, jer sad se treba strogo pridržavati propisa, a Fjodor ne može dokazati da ima završenu strukovnu školu.

On redovito ide u mali dućan pored crkve – koja sad to više nije – kako bi sa sobom ponio Anastazijin osmijeh. Kako bi se uvjerio da se još nije udala. Ona ga izvještava o izvlaštenju i „premještajima” u zavičaj u obitelji njezine majke. I da se njezin djed na vrijeme oprostio od ovog svijeta. Da ga je smrt pošteđjela toga da mora gledati kako se njegova obitelj raspada i biva razoreno sve ono što je postigao.

Fjodor se kod radničkog savjeta Mlina natječe za naučničko mjesto za preciznog mehaničara. Još jednom uči čitati i pisati kako bi mogao pratiti nastavu koja se održava navečer. Pismeni ispit čista je katastrofa. Na ispitu iz prakse on je najbolji u svojem godištu, stoga mu povjerenstvo dopušta još jedan izlazak na ispit. Dotada već može raditi kao pripravnik u radionici

* Sovjetski Savez (rus. Советский Союз), službeno Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika (pokrata: SSSR; rus. Союз Советских Социалистических Республик), naziv je za bivšu socijalističku državu u istočnoj Europi, srednjoj, sjevernoj i istočnoj Aziji. – Nap. prev.

Mlina – pa to radno mjesto odlično poznaje otprije. Kod drugog izlaska na pismeni ispit netko mora da je zažmirio na oba oka – pisanje mu stvarno ne leži, ali zato ima tako zlatne ruke. Međutim, planove i crteže umije dobro čitati. Početkom 1927. godine Fjodor se službeno zapošljava u pogonskoj radionici, primaju ga u Komunističku partiju i sad konačno može pitati Anastaziju želi li mu postati ženom.

Fjodor ima široke podlaktice sa svijetlim dlačicama, svijetlu glatku kosu i sive oči. Kao dječak, kad ga šalju u dućan, uvijek ga spopadne čudnovat osjećaj – je li to strah? Ako jest, onda on taj strah osjeća kao nešto ugodno, kao da ga nešto mekano miluje po vratu i izaziva da se lagano naježi. Jednog dana njegov se svijetli pogled utapa u njezinim tamnim očima i više uopće ne želi izroniti. Privlači ga strogoća te djevojke, koje se mnogi boje i drže razlogom zašto se nije udala. Lijepa je ona, nema sumnje, ali jedan pogled njezinih smeđih očiju kod nekih u njezinoj okolini ulijeva poštovanje.

Petogodišnji Fjodor još je nesiguran u njezinoj nazočnosti, ali ne i osamnaestogodišnjak, a nipošto to nije 22-godišnjak. On vidi ono što drugi ne vide, čak i lukove najfinijih pahuljastih dlačica iznad njezinih očiju.

Nitko neće nikad biti svjedokom nježnosti među njima. Ali, njihovi se pogledi ne dadu sakriti, i tako to vidi i cijeli svijet: evo, ide ljubavni par. I nakon trećeg djeteta: evo, ide ljubavni par. U selu se bave odgonetanjem

i traćanjem. Mora da ga je začarala, nagađaju žene na svojim večernjim sijelima. Pa to nije normalno, tako zgodan mladić, naše cure okreću se za njim, a on odabrao baš tu.

Muškarci stoje u krugu sa svojim pivom po završetku radnog vremena, i njima je potrebno objašnjenje: savim sigurno fali mu daska u glavi. Mora da je u njega pamet kratka, u tog momka.

Trebala je biti breza. Fjodor je onog dana kad mu se rodila prva kći Nina, usred zime, na zapovijed svoje punice Jevgenije, bio otišao u šumicu kako bi iskopao mlado stablo i presadio ga u vrt iza kuće, kao što nalaže običaj kad se rodi kći. Breza će rasti zajedno s djetetom, a stas i ćud djevojke nalikovat će onomu njezina stabla – uspravan, svijetao i dražestan. Po potrebi će njezine baka Jevgenija i majka Anastazija rukovetom svježeg lišća s tog stabla i izgovarajući određene riječi otjerati od djevojke sve zlo, urokljive poglede i bolest. Poslije, na Nininu vjenčanju, u mladenkin buket bit će zatakuta i grančica s njezine breze. Tu grančicu starije će žene prije prve bračne noći staviti pod madrac kreveta novovjenčana para. Njima je pritom na umu to da prvo dijete bude djevojčica – čak ako i već dobrano pripiti muškarci pokraj njih ne bi na sav glas i sugestivno mladencima zaželjeli da dobiju sina.

Kad stigne proljeće i stabla počnu listati, svi primijete pogrešku. To je topola, a ne breza. Mladom se

ocu susjedstvo ruga kao onom koji mora da svako bijelo deblo drži za brezu, a prvu ženu na koju naleti za mladenku; kao onom koji u brezovu gaju naiđe baš na jedinu tuđinku; kao onom koji se zaljubi u deset godina stariju ženu, prgavu i mrgudnu.

Topolu opet iskopati iz vrta donijelo bi nesreću. Tako žene odrede jednu drugu mladu brezu za Ninino stablo. Ona stoji na putu prema bunaru i tako Anastazija može svakog dana, kad ide po vodu, dotaknuti njezino deblo i promrmljati one riječi koje zahtijeva običaj. Neće moći spriječiti to što će njezina kći poslije napustiti svoj zavičaj, inače, niti itko drugi, to mora da je sada tako predodređeno. Čovjeka bez čvrstih korijena ne može ništa zadržati.

Mlada topola raste u međuvremenu mnogo brže nego što bi to učinila breza i pokazuje se korisnom. Unatoč pahuljastu letu sjemenja, lipanjskom snijegu, koje oduševljava djecu usred ljeta, a mlade zavodi na nevina zaljublivanja, a za koje odrasli tvrde da čisti zrak, stablo će uskoro postati neizostavnim namještajem. Fjodor će učvrstiti dozator vode, malu cinčanu kantu, na njezino deblo. Nakon poslova u vrtu ili kad se vraća iz poljskog zahoda tu se mogu oprati ruke. A na jednu granu, koju se savilo u vodoravan položaj, Fjodor će poslije postaviti ljuljačku za svoje troje djece koje će Anastazija donijeti na svijet u prve četiri godine njihova braka.

3

Svibanj 1934. godine. Žuti autobus zaustavlja se na glavnom trgu u seocetu u donjoaustrijskom Weinviertelu*. Eva, žena u ranim tridesetim, izlazi iz njega, za njom oko desetero djece u dobi između pet i trinaest godina. Oni imaju čvrste cipele, kaputiće s kapuljačom i naprtnjače. Posljednja izlazi mlada žena. Autobus se udaljava sopćući. Poslijepodne je. Proljetno sunce grije zrak, ali polja su još uvijek mrka i vlažna, a trsje bez lišća. Skupina kreće. Sasvim gore na uzvisini stoji drveni stup s raspelom. Idu prema njemu kako bi predahnuli i užinali. Malena djevojčica plače za svojom mamom i mlada je žena tješi. Mršavi devetogodišnjak sa sunčanim pjegama pita Evu, sad već po drugi put, zašto ona ne ide s njima. „Pa imam još posla u Beču, Karli. Tata će se sresti s vama sutra u Brnu. Ja ću onda uskoro doći za vama.” On hrabro kima glavom. Njegova mu majka raščupava kosu, što dječak uopće ne voli. „Slavko će u međuvremenu paziti na tebe.” Namiguje jednom dvanaestogodišnjaku koji se drži jako uspravno.

* Naziv za vinogradarsku regiju u sjeveroistočnoj Donjoj Austriji. – Nap. prev.

Želio bi ostaviti dojam odrasla muškarca i sakriti svoju unutarnju napetost.

Ovo nije prvi izlet ove vrste. Eva je prethodnih tjedana uvijek iznova skupljala djecu ubijenih, ranjenih ili izbjeglih boraca iz Veljačkog ustanka* iz drugih saveznih pokrajina u svojem stanu u bečkome radničkom okrugu Favoriten. Određuju se naizmjenična mjesta u sjevernom Weinviertelu ili Waldviertelu**, djeca se predaju pomagačima koji ondje čekaju i koji ih odvođe k udomiteljima, češkim drugovima.

Evin životni suputnik Karl Kafka živi već od sredine veljače u Pragu. Karlijev otac i Slavkov očuh imao je funkciju povjerenika u „Republikanskom obrambenom savezu”***. Bila je osnovana paravojna skupina u Socijaldemokratskoj radničkoj stranci Austrije kako bi se mogla suprotstaviti „neprijatelju zdesna”, u krajnjem slučaju, i oružanom silom. Tvrde da se socijalna postignuća Crvenog Beča**** moraju braniti po svaku cijenu.

* Pod Veljačkim ustankom iz 1934. (njem. Februaraufstand), poznatim i kao Austrijski građanski rat, misli se na oružane borbe u austrijskim industrijskim mjestima, od 12. do 15. veljače 1934. godine, koje su za posljedicu imale više stotina mrtvih. – Nap. prev.

** Naziv za šumsku regiju u sjeverozapadnoj Donjoj Austriji. – Nap. prev.

*** U nastavku romana za ovu se stranku (njem. Republikanischer Schutzbund) rabi skraćeni naziv (Schutzbund – Obrambeni savez). – Nap. prev.

**** Glavni grad Austrije Beč poznat je kao Crveni Beč (njem. das Rote Wien) od 1919. do 1934. godine, kada je Socijaldemokratska radnička

Ideološki su se na suprotnoj strani odmah nakon Prvoga svjetskog rata formirale domobranske i narodne milicije. One se – dolazeći iz zapadne Austrije – šire po cijeloj Austriji, suprotstavljaju se socijaldemokraciji i podržavaju policiju i vojsku u njihovim akcijama protiv lijevih. Pojedine skupine i organizacije udružuju se u jaki „Heimwehr”*. Domobrani nemaju jedinstvenu odoru, ali zato imaju znak raspoznavanja: tetrijebovo lepršavo repno pero kojim lovci kite svoj šešir. Tko o njima govori pogrdno, naziva ih „pijetlovim repašima”, koji ono, što ptica ima „na šupku”, nose na glavi.

Ove udruge novcem, naoružanjem i infrastrukturom dobro zbrinjavaju snage, koje više ne žele doživjeti izborne poraze svojih stranaka: Kršćansko-socijalna, Građanska, Domovinski blok, Gospodarski blok, Seljački savez. Svi oni mogu biti sigurni u katolički blagoslov. Uz to, na obzoru se nazire nova konkurencija – Hitlerova NSDAP** trijumfirala je proljetos na izborima u Njemačkoj i sad ulazi i u Austriju. Vrijeme

stranka njemačke Austrije (SDAP) više puta postigla apsolutnu većinu na izborima za pokrajinsko i općinsko vijeće. – Nap. prev.

* Općenito naoružana paravojna postrojba. Međutim, ovaj se izraz posebno odnosi na austrijske paravojne „organizacije za samoobranu” iz međuratnog razdoblja 20. stoljeća. Može se prevesti s „domobranstvo”. – Nap. prev.

** Nationalsocijalistička njemačka radnička stranka (njem. Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, NSDAP) bila je politička stranka u Njemačkoj između 1919. i 1945. s Adolfom Hitlerom kao njezinim vođom. – Nap. prev.

se čini zrelim da se konačno završi s crvenim, demokratskim i ostalim ludorijama.

Prije godinu dana učinjen je prvi korak: dana 4. ožujka 1933. godine isključen je parlament u Beču u svojevrsnu državnom udaru – pogodovala mu je pogrešna procjena socijaldemokratskog vodstva. Dana 11. veljače 1934. kršćansko-socijalni vicekancelar Emil Fey – suosnivač i vođa domobrana – provokativnim govorom izaziva Veljački ustanak.

Kako bi se izbjeglo nepotrebno prolijevanje krvi neki predvodnici Obrambenog saveza ne prezaju od pozivanja na oružje i neće izdati njihova skrovišta, dok se drugi – opremljeni slabim naoružanjem i vojnički neiskusni – hrabro bore protiv nadmoćne sile i ginu.

Kako bi izbjegli pogubljenja, donesena na temelju odluke prijekog suda, koja insceniraju pobjednici, Karl Kafka bježi u Prag zajedno sa skupinom iz Obrambenog saveza. Razočarani neodlučnim i nedosljednim akcijama svojih vođa Karl i Eva odmah pristupaju – već zabranjenoj – Komunističkoj partiji. Eva ostaje u Beču i djeluje u podzemlju za „Crvenu pomoć”, pomoćnu organizaciju KP. Skuplja sredstva za potrebite obitelji – prikupljanje članarine za zabranjenu stranku više nije bilo dopušteno – te se angažira kao pomagačica pri bijegu. Denunciranje cvjeta tih dana, dakle, njezino djelovanje neće dugo moći ostati tajnim. Kad se nakon dvaju uhićenja može predvidjeti da Evu

neće ostaviti na miru, ona iz predostrožnosti uzima svoja dva dječaka sa sobom na jedan od svojih izleta na selo.

Skupina nastavlja hodati i stiže do šume. Počinje padati mrak. Svi su umorni, manji prigovaraju, najmanji žele da ih se nosi. Žene su napete. Svako malo zastajkuju i osluškuju. Iznenada iza jednog stabla izranja muškarac u lovačkoj odori i izgovara lozinku. Eva i on razmjenjuju naprtnjače. Od kraja veljače u Brnu izlaze jednom tjedno zabranjene *Radničke novine*, u malom formatu, kao izdanje u progonstvu, koje Eva za svojih izleta krijumčari i donosi u Beč.

Češki drug prti najmlađu djevojčicu na ramena i požuruje ih da je vrijeme za pokret. Mlada pratiteljica prima Karlija za ruku i uzima ga Evi iz naručja. Malo prije nego što skupina nestane u šumi, Slavko se još jednom osvrće i podiže šaku na pozdrav. Eva ostaje sama. U međuvremenu se spustila noć.

Još jednom obitelji će biti suđeno da se posljednji put druže zajedno. Češke drugarice organiziraju u srpnju kampiranje za djecu na koje su pozvani i roditelji. Veseli, bezbrižni dani pored rijeke, u šumi, uz logorsku vatru – ova idila ono je što će svima ostati u sjećanju za cijeli život.

Potom najesen slijedi Evino treće uhićenje, ovaj put drže je osam mjeseci u istražnom zatvoru. Saslušanja

traju noćima. Mučenja. Od toga će imati tjelesna oštećenja. Ostat će joj kronični bolovi i jednostrana paraliza koja će se uvijek iznova vraćati. Govori joj se da ima izgleda da bude puštena, ako se izjasni da će biti policijska špija. Kad naposljetku poslije osam mjeseci, u svibnju 1935. godine, bude puštena iz zatvora i prognana iz države, putuje Karlu u Čehoslovačku. Tad su njezini sinovi Slavko i Karli već odavno u Moskvi.

MOPR*, pomoćna organizacija Komunističke internacionale, ponudila je pripadnicima Obrambenog saveza koji su ostali bez domovine i posla, da svoju djecu za ostatak ljetnih praznika radi oporavka dovedu na more, na Krim, i, ako bude potrebno, nakon toga u Moskvu gdje bi mogli pohađati njemačku školu „Karl Liebknecht” i živjeti u izvlaštenoj palači nekog plemića u centru grada dok se stanje u Austriji ne poboljša.

Ali, ondje ništa ne ide nabolje, naprotiv. Smjesta su stare snage iznova uzele kormilo u ruke, one, koje su sklone kapitalu, industriji, vojsci. Sve ostalo progoni se drastičnim mjerama. Službeno se izdancima i slijeva kao i zdesna najavljuje borba. Nepopularne organizacije i stranke zabranjuju se, osoblje u ustanovama i

* MOPR (rus. Международная организация помощи борцам революции; МОПР), ruska pokrata za Međunarodnu organizaciju za pomoć borcima revolucije. Komunistička dobrotvorna organizacija utemeljena je kao pandan Crvenom križu na temelju odluke Kominterne (Komunističke internacionale). – Nap. prev.

upravnim tijelima izmjenjuje se. Crveni Beč s poboljšanim životnim uvjetima za „male ljude” preko noći postaje legendom.

Gojenci „Dječjeg doma br. 6 za austrijsku djecu iz Obrambenog saveza” vraćaju se u Moskvu krajem ljeta 1939. nakon odmora, ovaj put u Tuapseu* na istočnoj obali Crnog mora, preplanuli i odmorni. Već pet godina većina njih sad živi u Sovjetskom Savezu. Zašto se progonstvo, planirano samo kao privremeno, toliko odužuje, nitko ne zna objasniti. U međuvremenu i to pitanje sve manje pada na pamet djeci i njihovim nadglednicima. Navikli su se na to i svi su ovdje dobro, dok u Hitlerovoj domovini sve više jača Treći Reich.

Dječake i djevojčice jedva se može razlikovati, svi su jednako ošišani na kratko. Svi su zdravi i udebljali su se. Ipak, raspoloženje im je sumorno, vraćaju se s putovanja prije vremena, tjedan prije kraja školskog raspusta, to mora da ima veze s najnovijim političkim razvojem situacije. Sovjetski Savez sklopio je Pakt sa svojim najljućim neprijateljem, fašističkom Hitlerovom Njemačkom, kojoj sad pripada Austrija. Pomutnja – ne

* Tuapse (rus. Tyancé), grad i luka na sjeveroistočnoj obali Crnog mora.
– Nap. prev.

samo među djecom iz Obrambenog saveza i političkim emigrantima – velika je. Pa kako je tako što samo moguće? Iznenada gojenci primjećuju na sebi samima nešto čudno. Zabranjuju sebi ovu ili onu riječ. Hvalili su to što su mogli slobodno govoriti, time su se zdušno služili, a sad im je oduševljenje splasnulo, utišani su. Zar se odsad više ništa ne smije reći protiv Hitlerova fašizma? Ako se nešto navodno elementarno može promijeniti tako radikalno, zar se svoju glavu ne smije previše podignuti? Svi bi sad što je brže moguće htjeli natrag u poznati svijet, u dječji dom. Što se vlak više približava Moskvi, to je raspoloženje bolje. Djeca se raduju poslasticama češke kuharice i svojim nadglednicama.

Karli, kojemu se baš ne uči, veseli se čak i školi. I ponovnu susretu sa Slavkom. On već mjesecima ne živi u domu, jer slovi za odraslog pa je morao otići iz dječjeg doma. Braća su se otad vidjela tek dvaput. Erika, naprotiv, koja ide u Karlijev razred, u svoje se slobodno vrijeme često druži sa Slavkom. Zbog toga putuje dulje od jednog sata do njegova doma* ili se zaljubljeni par sastaje bilo gdje u gradu. Slavko je ispituje o Karliju, a ona malenom prenosi pozdrave i upozorenja velikog brata.

* Riječ je očito o (studentskom) domu (rus. студенческое общежитие), name, o prostoru za zajednički život ljudi, koji obično rade u istom poduzeću ili studiraju u istoj obrazovnoj ustanovi. U izvorniku stoji riječ „Wohnheim”.
– Nap. prev.